

Н. М. Лісова,
студентка 2 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
natalialisova2@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
Г. М. Олійник

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В ПРИЙОМНИХ СІМ'ЯХ

Постановка проблеми. Протягом трьох останніх років державна політика в Україні спрямована на реформування системи опіки і піклування над дітьми, які з різних причин втратили біологічну сім'ю. Головне завдання у цьому складному процесі – забезпечення розвитку та підтримки сімейних форм виховання, до яких належать усиновлення, опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу. Реалізація права цих дітей на виховання у сім'ї повинно бути пріоритетом в діяльності органів державної влади.

Вивчення проблем влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, довело, що сімейне виховання, безперечно, виступає пріоритетною формою в Україні.

Відповідно до ст.52 Конституції України, утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Для здійснення цієї функції в Україні діє ціла система форм утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залежно від їх віку і стану здоров'я, призначення яких – забезпечити оптимальні умови їх життєдіяльності. Складовими цієї системи є державні заклади та сімейні форми виховання.

Роль сім'ї для дитини надзвичайно важлива. Діти повинні зростати в сім'ях рідних батьків, але коли це неможливо, альтернативою біологічній родині може слугувати інша сім'я.

Сімейні форми влаштування забезпечують соціальний захист, захист майнових та житлових прав дитини, догляд, виховання, корекцію та компенсацію розвитку, вирішення медичних проблем, подолання психологічних травм, задоволення щоденних потреб дитини, яка залишилася без піклування батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, хвилює багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. В цьому напрямку працюють відомі науковці Г. Бевз, А. Капська, В. Кузьминський, С. Мещерякова, О. Нескучаєва, І. Пеша, І. Трубавіна, Н. Комарова та інші.

Метою статті є розкрити особливості виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в прийомних сім'ях.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Згідно із статтею 24 Закону України «Про охорону дитинства» утримання і виховання дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечує держава. Законом визначено форми влаштування таких дітей, а саме: передача під опіку чи піклування, на усиновлення або на влаштування на виховання в сім'ї громадян (прийомні сім'ї), в будинки дитини, дитячі будинки, дитячі будинки сімейного типу.

Законом України «Про охорону дитинства» (2001р.) визначено форми сімейного влаштування дітей – сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, такі як прийомна сім'я і дитячий будинок сімейного типу [4].

Метою створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей – сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування. Вихованці оформлюються в сім'ї до досягнення вісімнадцятирічного віку або до закінчення навчання у професійно – технічних чи вищих навчальних закладах

Створення прийомних сімей дозволяє вирішувати питання тимчасового влаштування долі дитини, батьки якої за певних обставин, певний проміжок часу не можуть займатися вихованням дитини. У такому разі дитина влаштовується в родину на той проміжок часу, поки родина не вирішить проблеми, які не дозволяють біологічним батькам займатися дитиною, забезпечувати необхідний рівень життя та розвитку.

Діти, які виховуються в дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, не втрачають статусу дитини – сироти та дитини, позбавленої батьківської опіки, що передбачає наявність прав на пільги, які гарантуються державою таким дітям: при отриманні житлової площі, матеріальної підтримки, влаштуванні на навчання тощо. За вихованцями зберігається право на житло і майно що їм належить. За його збереження до досягнення дитиною повноліття відповідають органи опіки і піклування [2, с. 65].

Від існуючих форм сімейного влаштування дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, прийомна сім'я відрізняється перш за все тим, що держава надає сім'ї, яка бере на виховання дитину, матеріальну та соціальну підтримку. Постановою Кабінету Міністрів України від 06.02.2006 року № 106 затверджено Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячому будинку сімейного типу та прийомні сім'ї за принципом «гроші ходять за дитиною».

Прийомна сім'я забезпечує індивідуальний підхід до виховання біологічно нерідної дитини, наповнює спілкування з нею новим розвивальним змістом, створює оптимальні можливості для її адаптації до сімейного життя і соціального оточення.

Спостереження за адаптацією прийомних дітей протягом першого року до нових для них умов проживання дало змогу визначити деякі особливості проходження цього процесу. Зокрема було встановлено, що прийомні батьки та члени прийомної сім'ї мають високий рейтинг референтності у життєвих ситуаціях, значущих для прийомних дітей (дозвілля, навчання, спільні переживання тощо). Для дитини сфера навчання пов'язана передусім із впливом батьків; сферу ж побуту вони сприймають двозначно: з одного боку, як обов'язок, з другого – як можливість спілкуватися з батьками. Батьків та інших родичів діти оцінюють за видами діяльності. Скажімо, сферу емоційних станів і переживань вони співвідносять насамперед з прийомними батьками, особливо з мамою, тому бажання поділитися з ними своїми переживаннями є потребою не тільки в дитинстві, а й у дорослому віці. Сферу розваг діти співвідносять з однолітками, зі зведеними братами й сестрами. Сфера представленості індивідуальних інтересів дитини в структурі інтересів сім'ї подекуди залишається досить проблемною [3, с. 81].

Перебування в прийомній сім'ї відкриває нові можливості для соціалізації й ресоціалізації дитини через її інтеграцію в різні сфери сімейної життєдіяльності. Задоволення потреб в афіліації є обов'язковою умовою відродження почуття базової довіри дитини до навколишніх, встановлення гармонійних взаємин як з прийомними батьками, так і з їхніми рідними дітьми. Депривовані діти схильні виявляти надмірну афектацію навіть за найменшого незадоволення, обмеження будь-яких їхніх потреб чи регламентацій їхньої поведінки, що пояснюється тривалою залежністю від інших та несформованістю власних засобів досягнення бажаного, хронічною фрустрованістю різного виду потреб, зокрема й життєво важливих, а також браком саморефлексії [5, с. 73].

На початкових етапах створення прийомної сім'ї дитина приймає спрямовуючу роль батьків щодо неї тільки тоді, коли ті зможуть звільнити її (дитину) від відчуття тривоги, дискомфорту, поділяючи її інтереси, розширюючи сферу її можливостей і волевиявлення в межах родини. Аналіз малюнків дітей засвідчив залежність рівня тривожності від їхнього віку й терміну перебування в прийомній сім'ї: чим вони менші, тим вищий рівень тривожності, напруженості. Такі діти потребують посиленої уваги прийомних батьків до їхнього

внутрішнього світу, важлива спрямованість батьківських зусиль на їхню інтеграцію в родинне життя. Проте покvapливо вводити дитину з перших днів її перебування в макросоціум прийомної сім'ї недоцільно.

Особливістю ПС як альтернативної форми сімейного влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків, є те, що:

- дитина, яка виховується у ПС, не втрачає статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, за нею залишаються всі пільги, передбачені законодавством для таких категорій дітей;

- кандидати у прийомні батьки обов'язково проходять курс підготовки, розрахований на осмислення батьками проблем, пов'язаних із приходом у сім'ю нового вихованця, опанування соціального статусу – вихователя прийомної дитини;

- прийомні батьки у вирішенні проблем прийомної дитини співпрацюють з соціальним працівником, який здійснює соціальний супровід ПС. утримання прийомної дитини у сім'ї фінансується державою, одному із прийомних батьків виплачується грошове забезпечення;

- сім'я отримує статус «прийомної» на підставі рішення місцевого органу виконавчої влади, між прийомними батьками й органом, який приймає рішення про створення ПС, укладається договір про влаштування дітей до ПС на виховання та спільне проживання, який визначає права і обов'язки обох сторін [1, с. 8].

Прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла з будинків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки від 1 до 4 дітей для виховання і спільного проживання .

Від існуючих в Україні форм сімейного влаштування дітей-сиріт (опіка, усиновлення) ПС та ДБСТ відрізняються перш за все тим, що держава надає сім'ї, яка бере на виховання дітей, матеріальну та соціальну допомогу. Необхідною умовою створення таких сімей є підготовка кандидатів до соціальної ролі вихователів прийомних дітей, що забезпечується проходженням ними системи відповідної підготовки.

Висновки. Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківської опіки в сучасних умовах набуває особливої значущості. Її реалізація залежить не тільки від сім'ї, а й від діяльності суспільних інститутів, які сприяють соціалізації, беруть участь у вихованні та навчанні дітей. Важливою умовою успіху на шляху реформування системи опіки та піклування, охорони дитинства є державна соціальна підтримка стосовно сім'ї та дітей.

Список використаних джерел

1. Бевз Г., Вакулєнко О. В., Шперєнко Л. П. Поради психолога. – К.: Державний ін-т сім'ї та молоді, 2002. – Кн.2. – 21 с.(сер. «Соціальний супровід неповнолітніх» у 3-х кн.).
2. Бевр Г. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку).– К. Главник, 2006. – 112 с.
3. Вихованці інтернатів про себе і своє життя / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, Н. П. Дудар та ін. – К.: Укр. Ін-т соц. досліджень, 2000. – Кн.1. – 134 с.
4. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо соціального супроводу прийомних сімей / Н. М. Комарова, Г. М. Бевз, Л. С. Волинець та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 1999. – 103 с.